

НЕКРОЛОГИ

DOI <https://doi.org/10.26661/2414-9594-2023-1-19>

МАГІЧНЕ ПОЛЕ ТВОРЧОСТІ ВІТАЛІЯ ШЕВЧЕНКА: ВІД КРЕАТИВНОГО ЖУРНАЛІСТА ДО ЗНАНОГО ЛІТЕРАТУРОЗНАВЦЯ

Кравченко В. О.

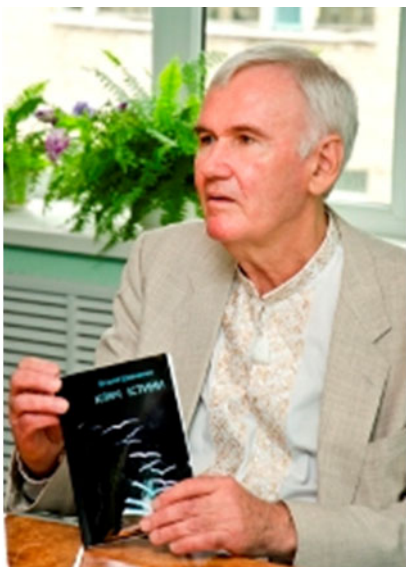
*кандидат філологічних наук,
професор кафедри української літератури
Запорізький національний університет
вул. Жуковського, 66, Запоріжжя, Україна
orcid.org/0000-0001-6318-8758
kravchenkovo08@gmail.com*

Проценко О. А.

*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української літератури
Запорізький національний університет
вул. Жуковського, 66, Запоріжжя, Україна
orcid.org/0000-0003-1422-3427
oksana_protsenko@ukr.net*

Волею долі за збігом певних обставин, у певний час, у певному місці зустрічаються особистості, які надовго залишають слід у житті або й змінюють його. Таким був Віталій Федорович Шевченко, енциклопедично освічена людина, ерудит, кваліфікований педагог-філолог, журналіст, критик, доктор філологічних наук, професор кафедри української літератури Запорізького національного університету.

Народився Віталій Шевченко 07 жовтня 1937 року в м. Бердянську Запорізької області в родині вчителів. Нелегкою була його життєва стежка, на яку випали окупаційне дитинство, роки смертельних небезпек, «холоду і голоду», загибель батька на фронті Другої світової і важкий післявоєнний час, бо у молодій жінки-удови залишилось троє

дітей. Але загальновідомо, що людина – коваль своєї долі навіть за найскладніших обставин, а в житті для кожного визначено місце, де він зможе розкрити себе, як зумів Віталій Шевченко.

Сила материнського духу, любов до рідного слова, заковані в генах Віталія Шевченка, зміцнювали його протягом усього життя, освітлювали нелегку дорогу випускника Миколаївської середньої школи Бердянського району, а потім студента Київського державного університету імені Тараса Шевченка – спочатку філологічного, а потім факультету журналістики, учасника знаменитої Літературної студії. Звідси – неабияке чуття й майстерне володіння художнім словом, «неприйняття стандартів», що було основою його багатогранної творчої натури. Його перші літературні «опуси», які свого часу благословив Олесь Гончар, проростали оригінальними вітальними адресами на честь рідних, колег і друзів.

Після закінчення університету він працював у відділах культури й освіти, редколегіях газет («Радянська Волинь», «Запорізька правда», «Індустріальное Запорожье», багатотиражній газеті «Педагог» у Запорізькому педагогічному інституті).

У 1973 році закінчив аспірантуру Київського державного університету ім. Т. Шевченка та захистив кандидатську дисертацію зі спеціальності «Журналістика» на тему «Соціологічні дослідження в газетній творчості».

У 1997 році захистив докторську дисертацію зі спеціальності «Українська література» на тему «Українська історична поема ХІХ – початку ХХ ст. Концепція історизму, жанрова специфіка, шляхи розвитку» у Київському державному університеті ім. Т. Шевченка.

У 1982–2003 рр. Віталій Шевченко завідував кафедрою української літератури Запорізького педагогічного інституту (з 1985 р. – Запорізького державного університету), багато зробивши для того, щоб вона розвивалася.

В умовах розбудови незалежності Української держави та духовного відродження українського народу закономірно зріс інтерес до подій минулості. У 90-х рр. загострюється потреба в науковому переосмисленні історії та її художньої інтерпретації. Завдяки Віталію Шевченку з 1993 року на кафедрі української літератури Запорізького національного університету була відкрита аспірантура, а наукові дослідження проводилися в напрямку «Література й історія», що було продиктовано часом. Понад три десятиліття кафедра української літератури традиційно проводить однойменну всеукраїнську наукову конференцію, започатковану науковцем.

Професор Віталій Шевченко підготував 20 кандидатів філологічних наук. Серед них – доценти Запорізького національного університету та інших вишів України (Інституту журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Академії адвокатури України, Інституту філології та соціальних комунікацій Бердянського державного педагогічного університету, Донбаського державного педагогічного університету (м. Слов'янськ)).

Віталій Шевченко був членом спеціалізованих вчених рад по захисту кандидатських дисертацій Запорізького державного університету, Запорізького національного університету, Класичного приватного університету (м. Запоріжжя); членом редколегії видань філологічного спрямування «Вісник Запорізького національного університету. Філологічні науки», «Нова парадигма», «Нова філологія», «Культурологічний вісник», «Держави та регіони».

У 2004 р. за активної участі Віталія Шевченка в Запорізькому національному університеті було створено факультет журналістики. Протягом 2004–2013 рр. він завідував кафедрою теорії літератури й журналістики, а протягом 2014–2020 рр. працював професором кафедри української літератури Запорізького національного університету.

13 квітня 2023 р. на 86 році життя Віталій Шевченко відійшов у вічність.

В українському літературознавстві Віталій Шевченко – відома постать. Він досліджував особливості української художньої літератури у

контексті розвитку соціального та культурного середовища, у зв'язках і взаємовпливах, указував на роль письменників у літературному процесі, аналізував їх твори. Він любив читати, добре знав історію, що давало можливість зрозуміти те чи те літературне явище, вивчав мемуари, листи, щоб заглибитись у події, атмосферу епохи, біографію митця. Був прекрасним психологом, що уможливило процес глибокого проникнення у внутрішній світ людини, інтерпретуючи художні твори в контексті життя і творчості письменника. Службовими є слова О. Стадніченко, що в його особі «... творчо поєдналися літературознавець, літературний критик і журналіст. У якій галузі він би не виступав, завжди прагнув бути самим собою, діяти за велінням власного сумління. Для нього висвітлення проблем розвитку літературного руху на Запоріжжі не самоціль, а засіб національного самоутвердження і пристрасний заклик до відновлення самосвідомості, національної гідності» [1, с. 13].

Феноменальна пам'ять, енциклопедичні знання, а ще величезна працездатність – ось запорука його успішних наукових вершин. Він одночасно міг слухати, коментувати, писати. Віталій Шевченко належить до тієї когорти особистостей, а сьогодні впевнені в цьому, які потрібні завжди та яких не вистачає.

Віталій Шевченко – автор близько 100 наукових розвідок, написаних у річницю створеної ним наукової школи «Література й історія». У 2012 році було видано збірник праць «Клич істини», у якому вміщено його літературознавчі й журналістичні розвідки.

У журналістичних працях Віталій Шевченко розмірковує над предметом журналістської науки, ділиться власним досвідом журналіста, розглядає питання зв'язків преси з читачами, їх значення при розробці журналістської «стратегії» і «тактики», в організації роботи редакції газети, у підвищенні журналістської майстерності, у збагаченні жанрів публіцистики, у висвітленні проблематики газетних виступів. Автор акцентує увагу на визначних особистостях, наприклад, демонструє непересічні здібності журналіста-публіциста М. Міхновського, оскільки «... сьогоденні проблеми державотворення закликають крихта за крихтою збирати факти про безкомпромісних, послідовних, незламних борців за незалежність України, очищати їх від антинаукових інтерпретацій і фальсифікацій. Особливо це стосується тих історичних осіб, які не йшли на автономістсько-федералістичні компроміси, були лідерами самостійницького руху, вперто йшли обраним шляхом» [2, с. 144].

Вельми значущими й актуальними є праці Віталія Шевченка з теорії жанру, присвячені

суб'єктній організації інформаційних жанрів, еволюції жанрів журналістики. У статтях доведено, що «... інформаційні жанри в усьому їх багатстві та розмаїтті мають усталені змістоформові ознаки, які все ж змінюються, оновлюються, модифікуються» [2, с. 166]. Віталій Шевченко установив специфіку ідентифікації, руху й динаміки жанрових змістоформ, виявив особливості їх диференціації.

Віталій Шевченко, спираючись на розробки відомих журналістикознавців, не лише схарактеризував умови кількісного збільшення жанрових різновидів, а й запропонував чотирирівневий жанровий поділ журналістських творів (жанрова група (рід) – жанр – жанровий різновид – жанрова модифікація), назвав модифікації, що еволюційно склали останній рівень класифікації жанрів.

Шевченкознавство – одна з галузей зацікавлень Віталія Шевченка – літературознавця. Історичні поеми Т. Шевченка стали одним з головних об'єктів його дослідження. Віталій Шевченко простежив еволюцію історичної поеми як жанрового різновиду, її художню специфіку, проаналізував специфіку відтворення історичних подій та образів історичних постатей, опозиційні виміри їх духовності, їх ментальні концепти, розкрив роль інтертекстуальних елементів в історичних поемах Т. Шевченка. Він був категоричним, заявляючи, що «... протягом десятиліть, коли замовчувалися чи відкидалися праці М. Костомарова, В. Антоновича, М. Грушевського, І. Крип'якевича, Д. Дорошенка, Д. Яворницького, М. Аркаса, О. Єфименко, не лише історики, а й літературознавці, не об'єктивно, однобічно висвітлювали суспільно-політичний ідеал Т. Шевченка в минулому – Запорозьку Січ як християнську демократичну республіку, діяльність українських гетьманів, оминали те, що головними характеристиками Запорозької республіки були демократизм, вибори керівних органів, дуже збіднювали коментарі творів чи окремих епізодів і рядків, де йшлося про такі періоди історії України, як Гетьманщина, Руїна, про етапи української державності» [2, с. 32]. Надто впевненою і сміливою тоді була його думка, що варто «... виходити з такої домінанти: окрім типової для геніїв місії – передбачати силою інтуїції те, до чого значно пізніше прийде

сила знання і суспільної еволюції, муза Т. Шевченка, його творчість, зокрема історичні поеми, акумулювали духовний досвід нації, стояли біля колыски української державної думки, ґрунтувалися здебільшого на національних устремліннях та романтичному інтересові до визначення політичних ідеалів України, заряджали свідомість вірою в дієздатні сили нації» [2, с. 32].

Важливим і ґрунтовним є дослідження художньої літератури про козацтво, яке ввійшло до першої енциклопедії про козацтво «Українське козацтво: Мала енциклопедія». Говорячи про еволюцію художньої інтерпретації козацької епохи Віталій Шевченко стверджував, що «... козацький феномен в українській літературі базується на концептуально вираженій національній самосвідомості, національному характері та його психофізіологічних проявах, і, звичайно, на народній мові, в якій матеріалізуються витоки народного духу» [2, с. 29]. Уміння точно формулювати думку, чітко означувати наукову проблему, масштабність мислення, знання фактажу – все це забезпечило значущість наукових розвідок Віталія Шевченка про трансформацію образу козацтва в художніх творах.

Переосмислення біблійних образів і мотивів у поемах Т. Шевченка, аналіз історичних поем С. Руданського, порівняння їх з творами відомих письменників, жанрово-стильові домінанти поем І. Франка та їх паралелі з поемами М. Вороного, поеми В. Грінченка, М. Бажана та їх національний характер – далеко не повний перелік тем і проблем, які були об'єктом уваги літературознавця.

У часи розбудови державності України, духовного відродження українців дослідження Віталія Шевченка конче необхідні для повноти наукового переосмислення історії.

Петро Ребро в «Мадригалі Віталію Шевченку» чітко означив сутність свого героя:

Нині наш Шевченко
Доктор і професор,
І щоденно мріє
Цей селянський син
... щоб Україна
Підвелась з колін... [цит за 2, с. 10].

Світла пам'ять про Віталія Шевченка назавжди лишиться в серцях рідних, колег, учнів, тих, хто знав його, любив, цінував і поважав.

ЛІТЕРАТУРА

1. Стадніченко О. Творчий доробок письменників запорізького краю в літературно-критичній рецепції В. Ф. Шевченка. *Українська література від давнини до сучасності : парадигми, напрямки, проблеми (до 80-річчя від дня народження д. філол. наук, професора В. Ф. Шевченка) : матеріали міжвишівських наукових читань*. Запоріжжя : ЗНУ, 2017. С. 12–14.
2. Шевченко В. Клич істини : вибрані наукові праці. Запоріжжя : ЗНУ, 2012. 178 с.